

KONANIE VO VECIACH SOCIÁLNEHO POISTENIA – DISKRIMINÁCIA OTCOV PRI POSUDZOVANÍ O NÁROKU NA DÁVKU MATERSKÉ?

Tatiana GMITROVÁ¹

DOI: <https://doi.org/10.34135/svpmvpIV.191011>

Abstract

Gender equality is one of the fundamental values of democratic countries and is considered a prerequisite for a socially just, democratic and inclusive society. The level of gender mainstreaming is currently insufficient and different approaches to men and women can be seen in different situations. The aim of the paper is to point out the possible discriminatory approach of the Social Insurance Company when deciding on the entitlement of fathers to maternity benefit. The contribution deals with the legal regulation of proceedings in social insurance matters focusing on decisions on entitlement to maternity benefit for fathers. The topic for discussion is whether it is abuse of the social system if the father claims maternity benefits while working. Methods of comparison and content analysis of selected documents were used for the paper.

Keywords: social insurance, maternity benefit, discrimination, gender inequality

Úvod

Sociálna politika ako praktická činnosť smeruje k formovaniu vzťahu jednotlivcov a ich životných sociálnych podmienok. Sociálna ochrana ako atribút sociálnej politiky a nástroj realizácie ľudských práv tvorí jednu zo zložiek európskeho sociálneho modelu. Súčasťou sociálnej politiky je sociálne zabezpečenie, ktoré zahŕňa poisťovací systém, v rámci ktorého sa neustále vyvíjajú poisťné a dávkové vzťahy, a to z hľadiska sociálneho poistenia a zdravotného poistenia (Matlák, 2012). Sociálne poistenie predstavuje súbor opatrení na formovanie solidarity s ľuďmi, ktorým hrozí nedostatok príjmu z platenej práce alebo sa dostanú do situácie, ktorá vyžaduje zvýšené výdavky. Vzhľadom na čoraz lepší prístup k informáciám rastie aj právne povedomie obyvateľov. Informovaní obyvatelia dobre poznajú svoje práva, preto aj z tohto dôvodu možno sledovať narastajúci trend nárokovania si materské aj zo strany otcov.

Zdroje a použité metódy

V príspevku sú použité knižné a internetové zdroje a potrebné zákony. Literatúra tematický súvisí s obsahovým zameraním príspevku, zameraná je teda hlavne na sociálnu oblasť, internetové zdroje sú čerpané prevažne z webovej stránky Sociálnej poisťovne. Pre vypracovanie príspevku boli použité metódy ako komparácia a obsahová analýza vybraných dokumentov.

¹ Mgr. Tatiana Gmitrová, Katedra ekonomiky a riadenia verejnej správy, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Popradská 66, 040 11 Košice, Slovenská republika, E-mail: tatiana.gmitrova@student.upjs.sk

Výsledky a diskusia

Cieľom príspevku je poukázať na možný diskriminačný prístup Sociálnej poisťovne pri rozhodovaní o nároku otcov na dávku materské. Príspevok sa venuje zákonnej úprave konania vo veciach sociálneho poistenia so zameraním na rozhodnutia o nároku na dávku materské pre otcov. Témou na diskusiu je, či ide o zneužívanie sociálneho systému, ak si otec nárokuje na materské a zároveň pracuje, alebo o diskrimináciu.

Sociálne poistenie

Poisťovací systém tvorí rozsiahlu časť sociálneho zabezpečenia. Ide o jednu z najdôležitejších častí sociálneho práva a práve na poistných vzťahoch je budovaný celý sociálny systém. Sociálne poistenie je príspevkový systém, čo znamená, že subjekty sú povinné platiť príspevky. Tento systém núti občanov, aby sa o seba postarali prostredníctvom odloženej spotreby a nezaťažovali verejné dane (Macková, 2009). Sociálna poisťovňa je verejnoprávna inštitúcia, na ktorú štát preniesol svoje kompetencie vo veciach sociálneho poistenia. Podľa čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky môže konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobe, ktorý určí zákon. Rozsah a spôsob konania Sociálnej poisťovne určuje Zákon č. 461/2003 o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Konanie vo veciach sociálneho poistenia

Zákon o sociálnom poistení stanovuje, ako má prebiehať konanie vo veciach sociálneho poistenia. Pre toto špecifické konanie neplatí správny poriadok, procesné postupy a pravidlá sú upravené osobitne. Konanie môže byť dávkové a nedávkové. Predmetom dávkového konania je rozhodovanie o dávkach, pri nedávkovom sa rozhoduje napríklad o vzniku, prerušení a zániku sociálneho poistenia v sporných prípadoch a pod. Príspevok sa bližšie venuje dávkovému konaniu, ktoré začína na základe žiadosti fyzickej osoby, ktorá si nárokuje na dávku a na výplatu dávky. Žiadateľ vypíše tlačivo určené Sociálnou poisťovňou a preukáže svoj nárok na dávku a jej výplatu. Takáto žiadosť sa podáva v pobočke Sociálnej poisťovne podľa miestnej príslušnosti. Konanie sa začne dňom doručenia žiadosti príslušnej organizačnej zložke. V prípade nedostatkov žiadosti pomôže Sociálna poisťovňa nedostatky odstrániť alebo vyzve účastníka konania na ich odstránenie v danej lehote.

Podľa zákona je možné konanie prerušiť alebo zastaviť. Ide o prípad, ak napr. účastník konania neodstráni nedostatky žiadosti v stanovenej lehote či nie je možné presne a úplne zistiť skutkový stav veci. Dôvodov na zastavenie konania je viacero. To sa stane, ak napr. účastník konania vezme svoju žiadosť späť, ak odpadol dôvod konania, kvôli ktorému sa podávala žiadosť, ak už v tejto veci prebieha konanie v inej organizačnej zložke a pod. Čo sa týka samotného rozhodnutia v konaní, zákon stanovuje lehotu 60 dní, kedy sú organizačné zložky povinné rozhodnúť.

Lehotu je možné predĺžiť o ďalších 60 dní, a to iba v mimoriadne zložitých prípadoch, pričom to treba účastníkovi aj oznámiť. Rozhodnutie sa vydáva písomne a oznamuje doručením. Rozhodnutie musí obsahovať výrok, odôvodnenie a poučenie o odvolaní. Odôvodnenie nie je potrebné, ak sa všetkým účastníkom konania vyhovuje v celom rozsahu. Ak nie je žiadateľovi vyhovie, v odôvodnení rozhodnutia organizačná zložka Sociálnej poisťovne uvedie, ktoré skutočnosti boli podkladom na rozhodnutie, akými úvahami bola vedená pri hodnotení dôkazov a pri použití právnych predpisov, na ktorých základe rozhodovala.

V prípade, ak účastníkovi konania nebolo rozhodnutím vyhovie, má právo podať odvolanie proti tomuto rozhodnutiu v lehote 30 dní odo dňa oznámenia. Ak sú na to dôvody, odvolací orgán rozhodnutie zmení alebo zruší, inak odvolanie zamietne a rozhodnutie potvrdí. Proti rozhodnutiu o odvolaní sa už nemožno ďalej odvolať. Účastník konania má ďalšiu možnosť. Môže podať správnu žalobu na príslušný krajský súd v lehote 2 mesiacov odo dňa rozhodnutia organizačnej

zložky v poslednom stupni a následne správny súd preskúmava právoplatné rozhodnutia.

Nemocenské poistenie a dávka materské

„Nemocenské poistenie je významnou zložkou sociálneho poistenia, ktorá slúži k finančnému zabezpečeniu osôb v prípade vzniku sociálnej udalosti ako je na príklad choroba, úraz, potreba ošetrovať fyzickú osobu, tehotenstvo alebo materstvo“ (Matlák, s. 108, 2012). Ide o zabezpečenie predovšetkým ekonomicky činných subjektov, ktoré sú účastníkmi poistných vzťahov nemocenského poistenia.

Na dávku materské má nárok zamestnanec, povinne nemocensky poistená samostatne zárobkovo činná osoba, dobrovoľne nemocensky poistená osoba a fyzická osoba, ktorej vznikol nárok na materské po zániku nemocenského poistenia v ochranej lehote. Nárok na materské vzniká matke dieťa a inému poistencovi, ktorý prevzal dieťa do starostlivosti a ktorý sa o toto dieťa stará. Iný poistenec je otec dieťaťa, manžel matky dieťaťa, manželka dieťaťa a fyzická osoba na základe rozhodnutia príslušného orgánu. Podmienkou nároku je okrem iného trvanie nemocenského poistenia 270 dní pred pôrodom, resp. u iného poistenca 270 dní pred prevzatím dieťaťa do starostlivosti. Výška materského sa určuje z denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného denného vymeriavacieho základu, poskytuje sa za kalendárne dni vo výške 75% denného vymeriavacieho základu. Nárok na materské zaniká uplynutím 34. týždňa od vzniku nároku u matky a 28. týždňa u iného poistenca. Obdobie nároku sa predlžuje v prípade osamelosti alebo starania sa o viac súčasne narodených detí (Zákon č. 461/2003 Z.z.).

Zneužívanie sociálneho systému alebo diskriminácia?

Nárokovanie si otcov, ktorí sa starajú o dieťa a popritom sú stále zamestnaní, na dávku materské a jej výplatu môžu niektorí považovať za zneužívanie sociálneho systému. Otec tak má zabezpečený príjem zo zamestnania a popritom mu štát vypláca aj materské, čo možno považovať za vypočítavosť. V tomto vidí rozpor aj Sociálna poisťovňa, ktorá to uvádza ako hlavný dôvod na nevzniknutie nároku na dávku.

V súvislosti so sociálnym poistením nie je zákonom definované, čo je starostlivosť o dieťa. Podľa Zákona č. 571/2009 Z.z. o rodičovskom príspevku „riadna starostlivosť o dieťa je starostlivosť poskytovaná dieťaťu v záujme všestranného fyzického vývinu a psychického vývinu dieťaťa, najmä primeraná výživa dieťaťa, hygiena dieťaťa, výchova dieťaťa a dodržiavanie preventívnych prehliadok dieťaťa podľa osobitného predpisu. Podmienka riadnej starostlivosti o dieťa sa považuje za splnenú, ak oprávnená osoba zabezpečuje riadnu starostlivosť o dieťa osobne alebo inou plnoletou fyzickou osobou alebo právnickou osobou.“ Ak by sa z toho malo vychádzať pri rozhodnutí o nároku na materské, nárok by mal mať aj otec, ktorý pracuje a v jeho pracovnom čase zabezpečí k dieťaťu plnoletú opatrovatelku (napr. aj matku dieťaťa) alebo je dieťa napr. v detských jasliach.

Ak je materská dávka odloženou spotrebou na základe príspevkov nemocenského poistenia a výška sa určuje individuálne podľa výšky odvodov, nejde podľa môjho názoru o zneužívanie sociálneho systému, skôr to aj s vyššie uvedeným možno považovať za využívanie istej medzery v zákone.

Podľa Štangovej (2011) rozoznávame viacero druhov diskriminácie. O negatívnu diskrimináciu ide vtedy, ak s osobou alebo skupinou osôb sa v porovnateľných situáciách zaobchádza menej vhodným spôsobom než s inými osobami pokiaľ sa to deje z dôvodov právne neospravedlnených.

Isté prvky negatívnej diskriminácie otcov pri posudzovaní nároku na materské možno nájsť v niekoľkých prípadoch:

- *Podmienky nároku* – podľa Zákona o sociálnom poistení sa materské poskytuje poistenkyni z dôvodu tehotenstva alebo starostlivosti o narodené dieťa, inému poistencovi z dôvodu prevzatia starostlivosti o dieťa do troch rokov jeho veku. Z uvedeného možno konštatovať, že stačí, ak žena splní podmienky nároku ešte v tehotenstve a môže začať poberať materské, nik neskúma, ako sa stará o dieťa. Muž sa musí najprv s matkou dieťaťa dohodnúť o prevzatí starostlivosti a túto písomnú dohodu predložiť ako prílohu k žiadosti. Pokiaľ otec pracuje, môže si Sociálna poisťovňa dokonca vyžiadať od zamestnávateľa pracovnú dochádzku, aby na základe toho rozhodla, že reálne k prevzatiu starostlivosti nedošlo a teda nevzniká ani nárok na materské.
- *Predĺžovanie lehôt* – ako už bolo vyššie spomenuté, lehota na vydanie rozhodnutia je 60 dní, v mimoriadne zložitých prípadoch možno lehotu predĺžiť o ďalších 60 dní. To bolo aj prvým impulzom, že sa niečo deje. Podľa skúseností otcov, rozhodnutia začali prichádzať na konci danej lehoty alebo im prišlo oznámenie o predĺžení lehoty. Rozhodnutie vydané ku koncu danej lehoty nemožno považovať samozrejme za problém a poisťovňa tak koná v medziach zákona. Ak chce muž žiadať o materské, musí najprv matka požiadať o odňatie rodičovského príspevku. Vydanie rozhodnutia tak môže trvať aj viac ako pol roka, čo môže dostať rodinu do existenčných problémov bez zabezpečenia príjmu.
- *Metodické usmernenie pri posudzovaní nároku otcov na materské* – v čase, kedy začala Sociálna poisťovňa vydávať zamietavé rozhodnutia pracujúcim otcom, sociálne pracovníčky sa odvolávali na novú metodiku, ktorú vydalo Ústredie sociálnej poisťovne. Pravdou však je, že na internetovej stránke, kde má poisťovňa zverejnené všetky metodiky, žiadna taká metodika nie je. Ak je pravdou, že pracovníkom bolo vydané takéto usmernenie, len v súvislosti s mužmi, a vedome to nezverejnili, ide jednoznačne o diskrimináciu. Túto informáciu sa však doposiaľ nepodarilo oficiálne overiť.

Ukrivdení otcovia majú právo obrátiť sa na krajský súd. Podľa dostupných súdnych rozhodnutí zverejnených na internetovej stránke Ministerstva spravodlivosti SR (2019) prebehlo doposiaľ 11 súdnych pojednávaní, z toho päťkrát dal súd za pravdu otcom a rozsudkom zrušil rozhodnutie, šesťkrát dal za pravdu Sociálnej poisťovni.

Hospodárenie Sociálnej poisťovne

Čo ale možno s určitosťou povedať, narastajúci záujem otcov o poberanie materskej dávky má značný vplyv na rozpočet Sociálnej poisťovne. Nasledujúca časť príspevku sa preto venuje hospodáreniu tejto inštitúcie. Príjmy rozpočtu tvoria predovšetkým príjmy z poistného. Celkové zdroje tvoria základ pre tvorbu základných fondov v rámci sociálneho poistenia.

Obrázok 1: Celkové zdroje Sociálnej poisťovne v rokoch 2016-2018

Zdroj: www.socpoist.sk

Obrázok 1 znázorňuje celkové príjmy Sociálnej poisťovne zaznamenaných v rokoch 2016 až 2018 so zameraním na základný fond nemocenského poistenia. Každým rokom hospodári s väčším objemom peňazí. V roku 2016 to bolo vyše 7,8 mld. €, v roku 2017 necelých 8,3 mld. € a v roku 2018 vyše 8,7 mld.€. Z týchto zdrojov sa vytvoril základný fond nemocenského poistenia v roku 2016 vo výške vyše 624 mil. €, v roku 676 mil. € a v roku 2018 vyše 744 mil. €. To znamená, že podiel tohto fondu na celkových zdrojoch tvoril v roku 2016 8,0%, v roku 2017 8,2% a v roku 2018 8,5%.

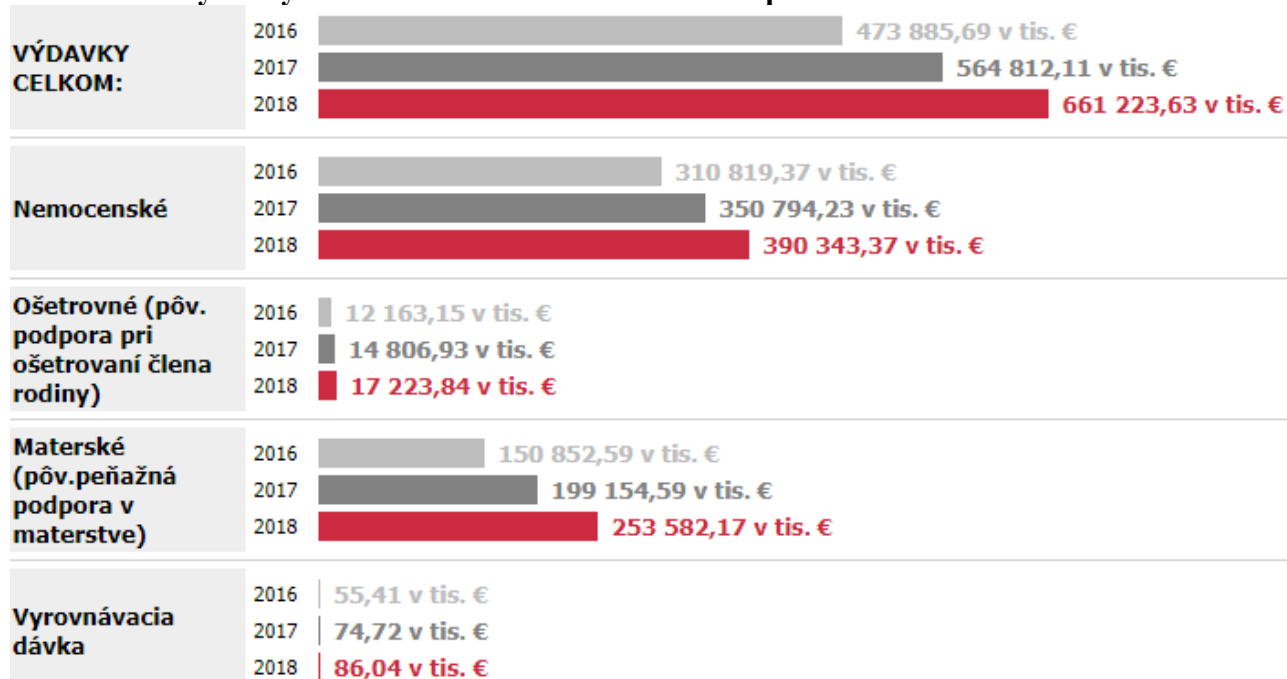
Obrázok 2: Výdavky Sociálnej poisťovne v rokoch 2016-2018

Zdroj: www.socpoist.sk

Obrázok 2 znázorňuje celkové výdavky Sociálnej poisťovne zaznamenaných v rokoch 2016 až 2018 so zameraním na základný fond nemocenského poistenia. Každým rokom náklady značne rástli. V roku 2016 to boli výdavky vyše 7,3 mld. €, v roku 2017 vyše 7,7 mld. € a v roku 2018 niečo cez 8,1 mld.€. Z týchto výdavkov tvoria výdavky základného fondu nemocenského poistenia v roku 2016 vo výške necelých 474 mil. €, v roku skoro 565 mil. € a v roku 2018 vyše 661 mil. €. To znamená, že podiel výdavkov tohto fondu na celkových výdavkoch tvoril v roku 2016 6,5%, v roku 2017 7,3% a v roku 2018 8,2%. Porovnaním celkových príjmov a výdavkov sa dá konštatovať, že príjmy prevyšujú výdavky. Avšak zatiaľ čo podiel príjmov základného fondu nemocenského poistenia na celkových zdrojoch rástol ročne o 0,2% a 0,3%, podiel výdavkov rástol ročne až o 0,8% a 0,9%. Pozrieme sa preto na jednotlivé výdavky na nemocenské dávky.

Obrázok 3: Výdavky základného fondu nemocenského poistenia v rokoch 2016-2018

Zdroj: www.socpoist.sk

Obrázok 3 znázorňuje celkové výdavky základného fondu nemocenského poistenia Sociálnej poisťovne zaznamenaných v rokoch 2016 až 2018 so zameraním na výdavky na výplatu jednotlivých druhov dávok. Každým rokom výdavky rástli. Najviac peňazí bolo vyplatených na nemocenské, o čosi menej na materské, nasleduje ošetrovné a vyrovnávacía dávka. Podiel dávky nemocenské na celkových výdavkoch fondu tvoril v roku 2016 65,6%, v roku 2017 62,1% a v roku 2018 59%. Podiel dávky materské na celkových výdavkoch fondu tvoril v roku 2016 31,8%, v roku 2017 35,3% a v roku 2018 38%. Zatiaľ čo klesá podiel nemocenskej, podiel materskej rastie.

Podľa evidencie Sociálnej poisťovne (www.opoistenie.sk), v roku 2013 žiadalo o materské 305 otcov a vyplatené im bolo dokopy 602 tis.€, v roku 2017 to bolo už 6 553 otcov a 22,4 mil. €, v roku 2018 12 836 otcov a 52 mil. €. To znamená, že v roku 2017 vyplatené materské pre otcov predstavovalo podiel na celkovej vyplatenej dávke iba 11%, v roku 2018 to bolo až 20%. V minulom roku bola priemerná výška dávky pre mužov 840€ a pre ženy 614€.

Vzhľadom na narastajúci trend žiadostí o materské zo strany otcov a vzhľadom na to, že muži zarábajú viac a je im teda vyplácaná vyššia materská, existuje predpoklad zvyšovania výdavkov Sociálnej poisťovne do budúcnosti. Hospodárenie Sociálnej poisťovne predstavuje jedno z najväčších rizík na dosiahnutie vyrovnaného rozpočtu verejnej správy.

Záver

Od určitého obdobia narástol počet negatívnych rozhodnutí o nároku na dávku materské pre otcov, najmä pracujúcich otcov, a to napriek tomu, že nedošlo k žiadnym legislatívnym zmenám. Organizačné zložky sociálnej poisťovne začali naťahovať lehotu rozhodnutia na maximum, resp. rozhodli po lehote, čím sa dotknuté rodiny dostali do situácie so znížením príjmu alebo úplne bez príjmu. Dotknutí účastníci konania to môžu považovať za diskriminačné a v spoločnosti môže narastať nedôvera voči tejto verejnoprávnej inštitúcii, pokiaľ nerozhoduje podľa zákona.

Doterajšie súdne preskúmania rozhodnutí tiež ukázali, že ani odborníci z oblasti práva sa nevedia jednoznačne zhodnúť na tom, či Sociálna poisťovňa rozhoduje protiprávne. Nutným riešením tejto situácie je jednoznačne zmena legislatívy, zákonné vymedzenie nejasných pojmov v súvislosti so sociálnym poistením (pojem starostlivosť o dieťa), resp. upravenie podmienok nároku na túto dávku nemocenského poistenia. V období krátko pred parlamentnými voľbami však nie je vôľa politikov niečo meniť v neprospech občanov, keďže by si tým mohli ohroziť hlasy vo voľbách, zrejme aj preto to ešte dlho nebude možné vyriešiť celoplošne. Nespokojným otcom neostáva zatiaľ nič iné, ako to riešiť individuálne podaním správnej žaloby na krajský súd, ktorý rozhodnutie preskúma.

Použitá literatúra

- KRIŽAN, V. – ŽOFČINOVÁ, V. 2013. *Pracovné právo pre neprávnikov*. Plzeň: Aleš Čenek s.r.o., 2013, 207 s. ISBN 978-80-7380-445-9.
- MACKOVÁ, Z., 2009. *Právo sociálneho zabezpečenia – Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2009 161 s. ISBN 978-80-89122-53-0.
- MATLÁK, J. a kol. 2012. *Právo sociálneho zabezpečenia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek s.r.o., 2012, 356 s. ISBN 978-80-7380-403-9.

MINISTERSTVO SPRAVODLIVOSTI SR, 2019. Zverejňovanie súdnych rozhodnutí a ďalších informácií. [online] 2019. [cit. 29.10.2019] Dostupné na internete: <<https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie>>.

SOCIÁLNA POISŤOVŇA, Materskú dávku zo Sociálnej poisťovne dostáva čoraz viac otcov. [online] 2019. [cit. 9.10.2019] Dostupné na internete: <<https://www.opoistení.sk/poistne-produkty/pre-obcanov/matersku-davku-zo-socialnej-poistovne-dostava-coraz-viac-otcov/c:15814/>>.

SOCIÁLNA POISŤOVŇA, Hospodárenie SP. [online] 2019. [cit. 9.10.2019] Dostupné na internete: <<https://www.socpoist.sk/hospodarenie-sp/1598s>>.

SOCIÁLNA POISŤOVŇA, Otec a materské. [online] 2019. [cit. 9.10.2019] Dostupné na internete: <<https://www.socpoist.sk/otec-a-materske/1293s#12>>.

ŠTANGOVÁ, V. 2011. *Rovné zacházení a zákaz diskriminace v pracovním právu*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2011, 238 s. ISBN 978-80-7380-27-7.

Ústava Slovenskej republiky (č. 460/1992 Zb.)

Zákon č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov

Zákon č. 571/2009 Z.z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov